

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

**Preceptorium diuine legis venerabilis fratris Joha[n]nis
Nider de ordine predicatorum**

Nider, Johannes

Nurnberge, 28.VII. 1496

Quartu[m] de furto [e]t rebus inuentis.

urn:nbn:de:hbz:466:1-31252

sunt p̄dicatores et docētes sacra sc̄pta
 rā ex compassione p̄pter deū pure et
 q̄b̄ aurū et argentū deest. q̄ de sp̄ia
 libus opib̄ mie plura facere possunt.
 Dñ plus merent tales nobiles enā
 gelici canes vlcera Lazari. i. pctōis
 sanando. q̄ diues epulo mereri pote
 rat micas dādo. Et ecōuerso plus pec
 cat abscondēs talentū dñi. sc̄z verbū del
 q̄ diues negās micas tp̄alis substāte
 Dñ Ezech. iij. Sanguinē ei⁹ videlicet
 peccatoris de manu tua req̄rā. Qñ er
 go medici visitāt infirmos. aut aduo
 cati defendūt pupillos. et doctores le
 gum docent inscios. q̄uis nō sit pec
 catum. tñ nō est elemosyna si sit p̄pter
 lucrū. q̄ nō sit ex compassione et p̄t
 deū. Si aut̄ grat̄ hoc facerēt. et p̄pter
 deū. elemosyna esset nō sp̄ialis. s̄ cor
 poralis. q̄ ille scientie lucratiue sunt
 p̄ncipalit̄ p̄t indigētias corporales sup
 plēdas. Possent tñ sp̄iales elemosy
 ne cōpari corporib⁹ fm̄ aliquē parti
 cularē casuz. et tūc p̄ferri corporales spi
 rituali. puta maḡ pascēdus eēt fame
 morēs q̄ p̄ eo orādum. Sic etiā fm̄
 phm. Meli⁹ ē indigēti ditari q̄ pha
 ri q̄uis b̄ simplicit̄ sit meli⁹. ¶ Que
 rit̄ etiā quō elemosyne sint dāde. vt
 fructuose denē. Rñ. p̄mo sunt ex cha
 ritate dāde. j. Cor. xij. Si distribu
 ro i cibos pauper̄ oēs facultates me
 as. charitate aut̄ nō habēā nihil m̄p
 dest. s̄ ad essentialē p̄miū in celo. licet
 alias multiplicis p̄t. Sc̄do dāde sūt
 ex bona intētiōne. nō p̄pter inanē glo
 riā. s̄ tanq̄ deo. q̄ qd̄ vni ex minimis
 xpi sit xpo sit Math. xxv. Dñ Mat.
 .vj. Qñ facis elemosynam nesciat si
 nistra. id est. inanis gloria. qd̄ faciat de
 xtra tua. id est. recta intētiō nō impe
 diatur p̄ sinistra intētiōne. Tertio vt
 ordinate fiat p̄mo tibi. secundo pro
 ximis. tertio alienis.

¶ Capitulum. liij.

De furto prope dicto q̄ directe
 cōtrariat p̄cepto septimo. tria
 p̄ncipalit̄ videnda sunt. P̄mo
 vbi exp̄sse cōmittat̄ furtūz vel rapina
 et q̄t modis. Sc̄do vbi talia cōmittan
 tur velate. Tertio quō in reb⁹ inuētis
 Q̄tum ad p̄mū diffinit̄ Ray. et Vl
 ricus in tracta. iij. Furtū. q̄ est cōtre
 ctatio rei aliene mobil. corporalis frau
 dulosa. inuito dño lucrificiēdi gr̄a. vt
 ipsius rei. vel etiā vsus eius possessio
 nis ve. Dicit̄ p̄mo cōtretractio. q̄ sine
 ea nō est furtū p̄rie. licet interueniat
 volūtas verbū vel sc̄ptura. alias si cō
 cupiscat̄ q̄s res alienas illicite et sine
 cōtretractiōne ē trāsgressor̄ alteri⁹ p̄ce
 pti. sc̄z. Nō cupiscas rem p̄miū tui.
 Dicit̄ rei aliene. q̄ nō cōmittit̄ furtūz
 in re plenissime p̄pta. Plenissime di
 co. q̄ si ali⁹ h̄iet in re illa ius. puta cre
 ditōz cui res ē p̄gneri obligata. vt cō
 modatari⁹. id est. ille cui est aliqd̄ cō
 modatū. vel soci⁹. vel filis p̄sona alia
 et dñs furtive surripies alicui tali p̄o
 ne furtū cōmitteret. D̄ mobilis cor
 poralis. q̄ in reb⁹ immobilib⁹ vel i cor
 poralib⁹ vt sunt actiōes et futūres fur
 tū nō comittit̄. q̄ talia nō p̄t p̄recta
 ri p̄pter sui imensitatē et incorporeita
 tē. D̄ fraudulosa. q̄ si aliqd̄ credebat
 rem eē suā. et credebat sibi licere rē su
 am surripere. nō comittit̄ furtū lz als te
 neat̄ restituē si nō fuit sua. et iō si cre
 debat se facē dño volēte nō facit̄ furtū
 q̄ nō facit̄ dolū. D̄ inuito dño. q̄ si
 credebat dñm p̄missurū et subest iusta
 causa credēdi. nō tenet̄. si vō nō s̄best
 causa q̄re debebat credere de h̄ tenet̄.
 Et dicit̄ dñs inuit⁹. etiā si videat rem
 auferri. q̄uis nō p̄d̄cat. Si aut̄ putat
 facere inuito dño et c̄ dñs vult. furtūz
 quidē facit̄ q̄ntū ad intētiōne. et mor
 taliter peccat. s̄ nō tenet̄ ad restituēti
 onē. nec dñs pōt̄ perere. obstāte sibi sua
 voluntate. Dicit̄ lucrificiēdi gr̄a. q̄

Preceptum VII Cap. III

si quis alienā ancillā. vel meretricē ra-
puerit. vel celauerit. nō cā lucrifacien-
di. s; cā libidinis exerceō. nō p̄mittit
furtū. licet al's granter peccet. Dicit
ipsius rei. vel vsus ei⁹. possessionisue.
q; nō soluz cōmittit furtū. qui rei do-
minū vult lucrifacere sic furtiue. sed
etiaz qui vsus. vel possessionē ei. Ad-
dit Tho. ij. ij. q. lxxvj. q; sicut furtū cō-
mittit in occulta acceptioe rei aliene.
Ita in occulta detioe iniusta. **E**st
aut tā furtū q; rapina. vt docet Tho.
vbi p̄us pctm̄ mortale. q; d̄ d̄m̄nū p̄-
ceptū. vt patuit supra. Et d̄ iusticiam
qua vniciq; reddēdū est qd̄ suū est. z
p̄ra charitates de diligēdo p̄ximū. q; z
rapina z furto hūana societas periret.
Et tam furtuz q; rapina aggrauat ex
circūstantijs loci t̄ps̄z p̄sone z simili-
bus. Vt si rem sacrā in loco sacro au-
fert. tūc ē sacrilegiū. aut alia sp̄s. aut
si debito t̄pe oīoni aufert alienā rem.
Si etiā p̄sona damnificata paup̄ fue-
rit in sevel in statu suo. aut in suis be-
redib⁹. ex hoc graue damnū patiat.
Sed q̄reres. Est ne pctm̄ mortale. si
q; alteri fureē acū vel p̄nā ad scriben-
dū. vel talē paruū rem. R̄n. fm̄ Tho.
vbi p̄us. q; in talib⁹ reb⁹ minimis hō
cui aufert res nō reputat sibi damnū
inferri. z iste q; accipit p̄t p̄sumere h̄
nō eē h̄ ei⁹ volūtate cui⁹ res ē. z si esset
p̄ns ip̄e nō dissentiret. q; si q; h̄mōi res
furtiue. id ē. alio nesciente accipit. p̄t
excusari a pctō mortali. Si aut habe-
at aim̄ furādiz alteri inferēdi damnū
p̄t in talibus minimis eē pctm̄ mor-
tale. sic z in sola volūtate furādiz ē mor-
tale. vbi etiaz extrinsecus nullū noci-
mentū infert. **E**x q;bus p̄z q; mltis
modis d̄ septimū mandatū peccat ho-
mines. P̄rio. q; q; rem alienā iuste
aufert alteri. ignorāte illo cui⁹ est. z eo
inuito. sic q; si h̄ cognosceret. sibi dis-
p̄lliceret. Et nō solū p̄ra hoc septimū

preceptū peccat. s; etiā tenet restituere
iniuste ablatū. **S**cdo seq̄ fm̄ Tho. **E**
q; q; rem suā apd̄ aliū iniuste detentaz
occulte recipet. peccaret q; dez furtim
auferēdo. nō q; grauat illū q; detinet.
nec tenet ad restituendū aliquid. vel ad
recōpensandū. sed peccat cōtra cōmu-
nem iusticiam dū ip̄se vsurpat rei sue
iudiciū iuris ordine p̄termissio. Et id
tenet deo satisfacere. z dare opam vt sit
inde ortū fuit scādalu p̄ximo. q; illō
sedet. **S**z Petrus aureoli. quod li. iij.
.q. xxj. dicit. q; hec op̄tio videt habe-
re vitatē in casu in q; p̄sona puata p̄t
per iudicē siue p̄ personā cōem sat̄ de
facili recupare rem suā. **S**z i casu vbi
talis p̄ iudicē nō posset rem suā recu-
perare bono mō. vel quia iudex non
est p̄sens. quia factū ad eius notici-
am p̄uenire nō potest. aut quia iudex
nō audet inq̄rere. vel ille cui⁹ res deti-
net nō audet alium accusare. vel alio
mō cōsimili. in tali casu vnusquisq; sit
q; si minister iudicis z executor leḡ ita
q; rem suā vel equalēs accipe p̄t. nec
peccat in re accepta. nec in mō accip-
endi. h̄ ille. Et p̄bat p̄ Aug. in epla ad
Macedoniū. z p̄ rationē. Eandē op̄-
tionē Pe. de pa. recitat. nec eā impro-
bat. Tertio peccat p̄ra septimū prece-
ptum. qui p̄ximo suo nec in se nec in
re sua eā nō quidē sibi vsurpādo z reti-
nendo sed siue occulte siue manifeste
destruēdo z corūpendo. vt q; cōburit
alterius domū. interficit aialia. aut de-
struit agrū ei⁹ z silia vastat. **Q**uis em̄
nihil de illa re apud eū maneat. tū q; z
p̄ximū iniuste damnificat. peccat cō-
tra h̄ preceptū z tenet damnū recōp̄-
sare. Quarto peccat h̄ hoc preceptuz
qui h̄mōi damnū p̄ximo iniuste illa-
tum sibi nō recōpensat quātū p̄t. qd̄
vtiq; tenet nisi alter q; damnificat⁹ est
sibi illō voluntarie remittat. aut ab eo
habeat voluntariā dilationem. aut im

possibilitate restituendi. vel simile ex-
cusationes licitas. Et q̄ p̄ ratio ad q̄sdā
altos casus. **¶** Quid est. quid si aliq̄s ac-
cipit equū vel aliā rem accommodatam
vsq̄ ad certū locū. et ipse ultra illū locū
p̄cedat cū illa re. **R̄. fm̄ Ray.** q̄ fur-
tum cōmittit. nisi in casu q̄. s. crede-
bat dñm nō fore inuitū si sciret. **¶** Quid
si aliq̄s rem sibi adytendū cō-
cessit alij cōmodauit. **R̄. fm̄ Ray.** q̄ fur-
tum vsq̄ p̄mittit. q̄ nō erat ei cōcessa
ad vsū istū. **¶** Illus casus. **¶** Vtrū cre-
ditor cōmittit furtū si p̄gnore sibi ob-
ligato vraf. **R̄. fm̄ Ray.** q̄ sic. **¶** In h̄ autē
casu et sibi sc̄z cū furtū cōmittit i vsu
rei. tenet fur ad estimationē vsus rei.
etiā re ipsa domio restituta. **fm̄ Ray.**
¶ **H**ostis. **¶** Quinto peccat p̄ra h̄ p̄cep-
tum q̄ vineā agrū. horū. aut q̄d cūq̄
aliud sue culture p̄missum infideliter
aut fallaciter colit. et p̄ hoc p̄ximū suū
damnificat. et tenet ad damni restituti-
onē. **¶** Idem intelligēdū puro de quolibet
infidelit̄ fra uulēto laboratore. s. car-
pētatore. muratore. p̄ximū damni-
ficat in iuste. **¶** Sexto peccat q̄ terminos
agrorū suoz. vineaz. horoz. pratorū.
vel similitū. possessionū sciēter dilatat.
in damnū p̄ximū sui. p̄ hoc aliqd̄ sibi
de sua possessione auferēdo. et tenet ad
restitutionē nō solū ablati s̄ etiaz fru-
ctū q̄ inde p̄cepit. et quos p̄cepisset
dñs rei si eam possedisset. de dñcis in
expēsis factis p̄ fructib̄ querēdis cō-
¶ **G**regādis et p̄seruādis. **¶** Septimo pec-
cat iudex q̄ ex cupiditate. rōre. odio.
amore. aut ex quacūq̄ alia cā sciēter
male iudicat et semētiat in damnū pro-
ximū sui. **Et fm̄ Ray.** tenet illi quez sic
in iuste lesit ad omne interesse. **¶** Simi-
liter intelligēdū ē de illo qui licet sit
ignarus. et ad talē cām iudicandāz in-
sufficiēs. tñ presumit eā iudicare sine
cōsilio alioz magis peritoz. qui suffi-
cientes reputati sunt. et sic cōtingit cū

per ignorantia in iuste iudicare. et pro-
ximū damnificare. **¶** Peccat enī talē cō-
tra hoc p̄ceptū in iuste iudicādo. et per
hoc ledēdo p̄ximū. et in foro p̄scien-
tie tenet lesio ad restitutiones. **¶** Eodem
mō dicendū est de illo q̄ sufficiens fu-
it ad iudicandū. s̄ neglexit adhibere
diligentiā debitā. q̄ nō studuit et vidit
que studere et videre debuit sic ex sua
negligētia male iudicauit in p̄ximū le-
sionē. **¶** Octauo peccat aduocat⁹ aut
p̄curator q̄ sciēter defendit cām ini-
stam. vt dicit **Tho. sc̄da. ij. q. lxxij.** q̄
iniustū est illicite sciēter alicui cō-
perari ad malū faciendū. siue cōsuler-
do. siue adiudicādo. siue q̄ltercūq̄ con-
sentiēdo. **¶** Vnde **Ro. j.** **¶** Digni sūt mor-
te. nō solū q̄ factū. s̄ etiā illi qui cōfen-
tiunt faciētib⁹. **¶** Tenet etiā ad restituti-
onem eius damni q̄ p̄ra iusticiā per
eius auxiliū altera pars incurrit. **¶** Si
vero in p̄ncipio credidit cām fore in-
stam. et in p̄cessu apparer sibi iniusta.
debet causam deserere sine aduersarij
damno. vt dicit **Tho. vbi pus.** **¶** Nono
peccat aduocatus aut p̄curator si par-
ti aduerse cām bonam auferit et eā gra-
uat. aut damnificat in expēsis. aut im-
pedit in executōe iusticie in hoc q̄ pe-
tit dilaciones supfluas. aut p̄ducit sci-
enter falsa instrumēta. aut falsos. aut
corruptos testes aut iudicat fm̄ falsas
leges. aut quascūq̄ falsas phibitōes.
¶ **Et fm̄ Ray.** tenet parit aduerse quaz
sic iniuste lesit ad restitutionē omnū
que p̄ eius patrocinij iniustū amisit.
¶ Decimo peccat qui census et tallias
cōsuetas et telonea vectigalia. vngeltas
et similia iuste instituta. aut ab antiqua
cōsuetudine. cuius cōp̄rtū nō est in
memoria introductas nō soluit. sed in-
 toto vel in parte dñis fraudulēter sub-
trahunt. et tenet ad restitutiones. **¶** **¶**
Decimo q̄ plebano et alijs subtrahunt
aut eoz ecclesijs debita. vt qui nō sol-

Preceptum VII Cap. III

hunc decimas. sed eliter. aut oblatio-
nes consuetas. aut alia hmoi. et tenent
ad restitutionem. **Quod** decimo famuliz
famule que bona dñoz aut dñaruz infi-
deliter dispesant alijs. aut sibi ipsi in-
uitis dñis appropriado. aut que nimis
late in pñios usus talia assumunt. vel
etia qui de bonis dñoz suoz ipsis in-
uitis elemosynas faciunt. **pra supra** tra-
dita. **Tertio** decimo mulieres que bo-
na viroz suoz furant. aut ea maritis
nescientibus. aut nolentibus nimis sum-
ptuose consumunt in usus pñios. vel etia
de ipsis bonis viroz suoz elemosynas
faciunt. **pra** eoz expñsam prohibitionez.
et contra. ea que supra de elemosyna tracta
sunt. **Quarto** decimo peccant mulieres
adulterates que filios illegittimos nu-
trunt sub expñsis eoz que putant pñes
taliu filioz et non sunt. et sic faciunt filios
suos illegittimos. succedere ad here-
ditatem legitimoz. que tñ soli ius hnt in
paternis bonis. **Talis**. n. mulier talit
pñuat legitimos vel maritū in bonis
ad vtrūq. vel alter pñentibus. **Quinto**
decimo testamentarij que elemosynas.
aut alia legata non assignant quibus ex te-
stamento assignada sunt. sed que sibi retin-
ent. aut pñia voluntate alijs donant
quibus illis quibus notatim p restatoze ordi-
nata fuerunt. p hoc em in iuste damnifi-
cant. pñimū in re sibi debita. et tenent
ad restitutionem ei. **Sexto** decimo pec-
cat. **pra** septimū pceptū etia que rapinā
comisit. videlicet rem alienā in iuste au-
ferēdo alteri vi vel violentia alio cuius
res est sciēter inuito. et tenent talis vltra
restituere quod alteri sic abstulit. etiam
damnū recōpensare quod in iuste in iuste
Et illud ē ge. male in oibus iniustis
damnificatoz. Et notāter dictū est
qui in iuste. quod si fieret auctoritate iudi-
cis iuste iudicatis. talis occulta et ma-
nifesta receptio nec furtū foret nec ra-
pina. quod non iniusta. **Sicut** et filij israel.

deo iubente egyptioz bona licite rece-
perunt. **Verū** si talis in publica au-
toritate possit auferret alteri res pvi-
olentia iniuste. talis peccaret et comit-
teret rapinā. et teneret ad restitutionem.
Sic etia nec furtū comittit nec rapti-
nā qui auferit furtoso occulte gladiuz
ne occidat. non iniuste. quod non in alteri
nocumētū. **Decimo** septimo peccant
dñi que a subditis suis p iniustas tallias
aure exactiones indebitas. supfluas. in-
consuetas subditos suos grauāt. et ab
eis pñata exigunt. **Sunt** n. aliq casus fz
Ray. et Hosti. i. quibus licitū ē dñis vltra
censuz debitū aliqō subsidij modera-
tū exigere. **Primū** ē p defensione pñe
vt cū patria iuste ab hostibus inuadit
tūc em subditi non solū tenent suas res
impartiri. sed etia tenent corporalit et tota-
liter inuarez laborare. **Secundus** si do-
minus vult ire in exercitū indictū ab
ecclesia vel pñe pñe pñe hereticos vltra pa-
ganos. nec sufficit ad expñsas. potest
a subditis petere subsidij. **Tertius** si in
bello ex pacto suo iusto fuerit captus
ab hostibus. et si sufficit se redimē absq.
damno grau. **Quartus** si debeat filiaz
maritare. aut filij desponsare. Et si a-
liqua alia cā filis emergat. **De** quibus vi-
de latinus in sumis. potest licite a subdi-
tis petere auxiliū si moderatū. **Si** vo-
dñs extra tales et filis rōnabiles cau-
sas vltra consuetū exigere vellent. teneret
ad restitutionem fm Ray. et alios. **De** **Decimo**
octauo peccant interdū que in pñe
actu conductiois mercenariū de pñe
suo non statim soluendo damnificant.
Quod dicit Alex. de hal. in sumis. **Talis**
tenet restituere damnū. et etia tantū
quātū mercenariū nocuit. **Quod** **Leui-**
tici. xix. **Non** morabit opus mercena-
rij tui apud te vsq. mane. id est. operis
merces. **Et** **Ecclesiastici. xxxiiij.** **Qui** defrau-
dat mercedē mercenarij. et que effundit
sanguinez. fratres sunt. **Et** **Jacobi. v.**

diciff dicitur. Ecce merces oparioruz
vestroz q̄ fraudata ē a vobis clamat.
z clamor eoz in aures dñi sabaoth in-
trauit. Pōt aut̄ ille cui p̄ciū solui de-
beret multipliciter damnificari nō so-
lutus. aut q̄ tñ tenet eadē nocte sol-
uere. aut alimonīā z alia necessaria e-
mere. vel p̄ncipi obnoxii fieri. aut ali-
ud hmōi incurrere. p̄pter carētiā si-
bi debite mercedis. ¶ Decimonono
peccat q̄ defraudat dños aut ciuitates
in stauris licite impositis. imo inter-
dū illicite p̄ tyrānos extortis. Exem-
pli gr̄a. Dñs alicut? ciuitatis sibi sub-
dite imponit et aliquā exactionē in-
iustam. s̄ rectores dicte cōitatis p̄ se
cōitate vt manus malū euitēt p̄mittūt
eidē dño quādā pecunie summā z sta-
tuūt quēdā modū recipiēdi siue col-
ligēdi dictā pecuniā a singulis de illa
cōitate. imponēdo cuilibet certā pecu-
niā soluendā fm̄ multitudinē bonoz
suozū vel aliter. Posito etiā. q̄ aliq̄s
ciuiū dictā summā pecunie vel simul
vl̄ p̄ partes p̄mittēs soluere dicto mo-
do recipiat ad firmā pecuniā imposi-
tam cōitari dicto modo. colligendam
Demū posito q̄ aliq̄ de dicta cōitate
existimātes hmōi exactionē iniustāz.
z iō nō soluendā nisi p̄ violentiāz co-
actionē aliquam pecunie summā eis
impositāz clam̄ vel occulte retineant.
Querit ḡ Goffred⁹ q̄lib. vii. q. xv.
Vtrū sic retinētes illud qd̄ est impo-
sitū eis teneant illud restituere. z hoc
illi qui recipit dictā collectā ad firmā
Rñ. Debitū est vt vnusquisq̄ tanq̄ ps
tribuat ad cōmune bonū conseruan-
dum suam portionem. Sicut etiam
quisq̄ pro salute propria tenetur dare
tyranno bona exteriora. vel perdere
plus q̄ permittat se periri ab eodem
Et bene stant simul in proposito casu
z in alio. q̄ aliquid iniuste ab aliquo
recipitur. z tamē iuste pōt ab alijs exi-

gi. vt si dñs a tyranno captus. si captus
siue subditoz bonis redimi nō pōt. z
tñ tyrānus iniuste p̄ciū recipit z resti-
tuere tenet. z subditi bñ faciūt dñm li-
berādo. Sic est in p̄posito. vbi oēs de
cōitate sunt sic vnuz corp⁹. z rectores
cōitatis qñ rōnabiliter subditis aliqd̄
soluendū imponūt tenent soluere als
cōitate defraudant. ¶ Dicesimo pec-
cant q̄ scienter tradūt hominibus ma-
las pecunias. vel alias res pro bonis
postq̄ ab alijs sic ad ipsos p̄uenerūt.
Tales em̄ nec dant p̄ciū iustū. nec fi-
deliter agūt. nec bñ intendunt. s̄ hoc
quo ad pecuniā p̄cipue intelligendū
est. qñ dat pecuniā que est falsificatio
monete cōis. secus si non eēt falsifica-
ta moneta. s̄ in vno grosso plus de ar-
gēto a casu q̄ i alio minus de cupro
¶ Dicesimoprmo peccat fm̄ plures
qui meliores denarios eligūt de mo-
neta nō pure argētea. z resoluūt in ar-
gentū. vel vendūt p̄ciosius. z leuiores
eque chare vēdunt. Paret. qz tūc mo-
netam reddūt minus acceptam. z ta-
les faciūt interdū libram denariorum
ita leuem sicut p̄ciosiores monete. qd̄
tamē omnino illicitū est. ergo nocent
cōitati eadē rōne interdūz. Sicut isti
de q̄bus Prouerb. xj. dicit. Qui fru-
menta abscondit maledicet in pplis.
¶ Scdo p̄ncipaliter vidēdū ē de pal-
liatis furis z rapinis. De q̄bus est p̄i-
ma regula magistri Matthei li. de cō-
tractibus. Quicūq̄ exhibet se quales
scit se non esse cui p̄pter hoc p̄ncipali-
ter q̄ credit eē talis qualē se exhibet.
dat. mutat. vendit. vel fit aliqd̄ boni
qd̄ nō daret aut fieret si sciret nō esse
talis. illud ipse iniuste p̄cipit. z ad re-
stitutionē tenet. nisi sibi aliud cōpe-
tat de iure. vel ipse p̄babiliter ignoret.
q̄ hac rōne sibi detur vel fiat. Paret
ista. Quia si non debetur als de iure
non dat sibi vplūtarie. immo inuolū-

tate: quia ex ignorantia cui⁹ ipse est cā
 p sua falsaz exhibitionē & simulationē
 sequit^r q ipse fraudulēter recipiat. Si
 iuxta hanc regulā discernerēt se hoies
 o⁹ multi inuenirent se iniustissimos
 occupatores q de diuitijs suis gloria-
 tur & aspernāt ceteros vt malos. **Pr-**
 mo em pncipes qui habēt defendere
 terram & subditos eis q puidere de iu-
 sticia ad q cōtributione subditorū qsi
 pncio conducti sunt. de qnto defensio-
 nem debitā & iusticiā negligūt. de tan-
 to cōtributionē iniuste recipiunt. **Se-**
 cundo idē iudiciū est de his q se cleri-
 cos ydo dicunt vel habitū vel officio
 exteriori ostendūt & nō sunt tales qua-
 les rōne clericatus esse deberēt. **U-**
 t⁹ em ille quē ep̄s nō acceptauit & ordi-
 nauit in clericū iniuste recipit bñficia
 ecclesiastica. & fruct⁹ eoz. q modo ille
 corā deo iuste recipiet quē de⁹ nunq̄
 in clericū acceptauit. **Quo** aut est cre-
 dibile q de⁹ illū vnq̄ in clericū acce-
 ptauerit. q nunq̄ vt clericus vitare vlt
 vt talis deo seruire pposuit. s̄ si aliqd
 de his que ad clericū p̄tinet assūp-
 sit facit. hoc pncipaliter ideo facit vt
 per hoc facilliter redditus & pecunias
 possit obtinere. & p illas seculares ha-
 bere honores. cōtusa. luxurias & va-
 nitates seculi exercere. **Et** si aliqñ bo-
 nū ppositū hz. & pnc iure pcpit. nō-
 ne etiā tunc qñ mutat ppositū & ope
 cōtrariū implet iterū pcpit. **Tertio** simili^r est iudicandū de
 religiosi habitū. & irreligiose viuētī-
 bus. **Quis** em credit. puto aut q nec
 ipsimet credere pnt hoies id eis bona
 dare. construere monasteria. elemosy-
 nas & oblatōes porrigē. vt inder de ta-
 libus s̄ deū & regulā viuāt. **Cuz** q̄ ip̄t
 solū sub p̄tatu hñōi & colore perant
 & recipiāt. & hoc intuitu eis det. vt vi-
 delicet fm statū assumptū deo finiāt
 & viuāt. **Ip̄i** nō habēt ius cōuertēdi.

data in aliud. maxie cōtrariū q̄ ad id
 ad q̄ data sunt. & ip̄i receperūt. **Sec-**
 to ergo quispiā religiosoz sciēter cōn-
 tra ea facit. q̄ ad statū religiosuz de ne-
 cessitate salut^r p̄tinent. iniuste pceptit
 et abutit oib⁹ monasterio donatis.
 etiā pane vel habitatione. nisi mutet
 intētiōnē. & velit eis vti sicut debet. ad
 restitutionē teneat. **Quarto** p̄formis
 potest vici q̄ qui sciēter conant vt res
 q̄ cuiq̄ venalis melior appareat q̄ est
 bona quā emptor. p̄ hoc emit pnci-
 paliter q̄ talē credebat eaz esse qualis
 apparebat cōmuni iudicio. tñ tenent^r
 restitūere q̄ntuz recipiūt vltra v⁹
 ei⁹ valorē. **Et** si reddat eis res eoz in-
 tegra. totū reddere p̄cium tenebunt.
 q̄ nō fiebat emptio nisi p̄ tali re q̄lis
 fm iudiciū cōmune apparebat. **Sili-**
 ter sentiendū ē de his qui rem bonaz
 esse venalē ostendunt vt vinū clarū &
 sapidū in vitro & p̄stea turbiduz. vel
 alias malū vasis vinū in fundūt. **Dec-**
 de p̄fato **Mattheo.** **Quinto** fm p̄di-
 cta iniuste agunt mercatores. vel aliq̄
 qui accommodāt pecunias ab alijs & vt
 decipiāt. vestes & apparatus habēt p-
 ciosos vt eis credat. cū tñ pbābilis sol-
 nere debita nō intēdūt vel nequeant.
Secda regula eiusdē. **Quicūq̄** inde-
 bite est alicui hoī causa timoris vere-
 cundie. tristitie. vlt alterius passionis
 sibi oīno inuolūtariē. cuius qdē pas-
 sionis occasione ille hō mouetur ad
 dandum mutuandū vlt aliqd velle sibi
 faciendū. **Ip̄e** iniuste recipit de tāto
 de q̄nto illa datio ex illa inuolūtaria
 passiōe p̄cedit. & ad restitutionē teneat
 nisi forte sic p̄ctū est. illō sibi ex aliq̄
 iure debeat. vlt nisi bona fide pbābiliter
 ignoret an inuolūtariē sibi det. sed
 pbābilē habeat p̄sumptionē de volū-
 tario. **Illud** patz. q̄ qñ iste non habet
 ius. & scit illū dare nō volūtariē. & vltra
 hoc est indebite eā illius dationis. q̄

nō pōt res sibi iuste venire. Dico autē
 cuius ē indebite cā. qz si das paupib⁹
 elemosynā ex timore mort⁹ aut dāna-
 tionis. ipsi nō iniuste recipiūt. qz non
 sunt cā illi⁹ timoris. Imo adhuc si qd
 esset causa illi⁹ timoris. s; nō indebite.
 vt si necesse eēt. nautā facere foramen
 in nati. ppter qd oportet eijci. v; alijs
 dare merces. si autē nō eēt necesse. s; fa-
 ceret hoc qz speraret se obtēturū mer-
 ces eiectas. ipse ceteris parib⁹ nō solū
 merces eiectas. z demū inuētas iniu-
 ste recipet. s; etiā teneret refundere. da-
 to qz eas nūq; inueniet. ¶ Ex pmissis
 possunt multa elici. Primo qz potentes
 z dñi qñ petunt sibi aliqd dari vel
 mutuari a subditis. qd pre timore in-
 dignatōis negare non audent. de tā-
 to iniuste recipiūt. de qnto ex inuolū-
 tario timore donat. Secūdo si qd pe-
 tit vel mēdicat p tā honorabile psonā
 cui qd pre verecūdia tam parūā rem
 negare z vultū eius non audet cōfun-
 dere. Tertio debitorēs q; minant cre-
 ditorib⁹ nisi pars debiti remittat eis
 se totum velle negare corā iudice. nul-
 li taliū sunt absoluti a debito qd occa-
 sione illius timoris dimittit. Quarto
 hī qui molestauerūt homines z minā-
 tur amplius inimicari eis si nō cōcor-
 dauerint cum eis. p voto ipsorū. nō de-
 bent credere se vere z euāgelice recō-
 ciliatos. etiā si offensi ex illo timore
 se iniuriā dimittere z vbo restentur z
 scripto. Quinto mimi z ioculatorēs q;
 nō vocari ventūr ad hoies s; eis peni-
 tus iniuriis z dolentib⁹. z illi p verecū-
 dia vel timore oblocutiōis eorum aut
 humane p̄fusionis sustinēt eos. z ali-
 qñ ioculationes eorū non sunt securi
 in p̄ciētia de eo qd eis datur. de qnto
 ex illis motiis dat. quoz ipsi sunt cā
 indebita. Sed hec omnia sunt intelli-
 genda nisi ip̄s alio iure cōpetat. aut
 pbabiliter appareat qz volūtarie def.

Et sicut additū est de tanto. de qnto.
 z q; sequunt cetera. qz aliqñ hoies dāt
 nō solū ex aliqñ taliū passionū inuolū-
 tariatū. s; etiā ex affectu habēdi be-
 niuolentiā. complacētā. honorē. sola-
 cium. aut laudē. z certe de tāto illi nō
 iniuste recipiūt. z aliqñ totaliter mu-
 tatur affect⁹. Qñ autē hoc h̄er posset
 p̄tingere qz qui p̄us iniuste recepit in-
 ste postea retineret. qz qd p̄us erat in-
 uoluntariū. postea fit aliqñ. nō solū vo-
 luntariū s; etiā delectabile. sicut cōt-
 ter in his p̄tingit ad q; mouet. v; in q;
 bus surgit cōcupiscētia. illa em̄ nō fa-
 ct inuoluntariū. z ideo q; ex illa dant.
 indicant licite posse retineri. nō obstā-
 te q; dāns peccet in sic dando z recipi-
 ens mereat cum peccato. supbie. anar-
 ricie vel luxurie. hec magis Marthe⁹.
 ¶ Quartum ad tertium principale de reb⁹
 inuētis est specialiter norandum. fm̄
 sancum Tho. secūda. ij. q. lxxvj. z fm̄
 Alex. in suo. ij. dist. xxij. q; qdam sunt
 res que nūq; fuerunt in alicuius bo-
 nis. vt gemez lapilli q; inueniunt in li-
 tore maris. z ille res statim sunt inuē-
 toris. Dicit em̄ d̄ illis lex in li. Instit.
 De rerum inuēitione. gemme z lapil-
 li z similia q; in litore maris inueniū-
 tur iure naturali statim inuentorū sūt
 z sunt. ¶ Illę sunt res que aliquādo
 possesse fuerūt. s; modo derelictę sunt.
 vt thesauri antiq; tēpore sub terra oc-
 cultati. quoz nunc non est possessor.
 Et de istis dicēdum est sicut de supra-
 dictis. scz q; sunt inuētoris. nisi q; fm̄
 leges ciuiles tenet inuentor dare me-
 dietatē dño agrī si in alieno agro inue-
 nit. nō data ad hoc opa. Propt qd in
 parabola euangeliū Marthe. xij. dicit
 de inueniēde thesaurū absconditū in agro
 q; emit agrum illū vt haberet ius pos-
 sidendi thesaurum. Si vō inuenit
 thesaurum data opa. nihil tenet dño
 agrī. Vnde de illo dicit lex li. Instit.

Preceptum VII Cap. V

de re p dñi dñe. Quisq̄ thesaurus in loco suo inuenit. Hadrian⁹ nālem eq̄ta re secur⁹ ei p̄cessit q̄ inuenit. ac si q̄s in alieno loco. nō data ad hoc opa h̄ fortitū inuenit. dñi dñi iñtōri. z dñi dñi dñi soli p̄cessit. **C**alle sunt res q̄ de pp̄nā in altu⁹ fuerāt bonis. z sūt ab eo derelictē. Et istas si q̄s inuenit z eas accipit nō aīo restituēdi h̄ eas restituēdi dño eay q̄ eas nō h̄ p̄ derelictū ille nō cōmittit furtū. nec in re cū sint derelictē. nec voluntate. cū eas derelictas sciat aut credat. **S**icut in veritate nō sunt derelictē. ip̄e tñ inuētor bona fide h̄ creditur accipit etiā aīo restituēdi tūc ignorātia facti cū excusat. vt dicit **Alex.** Si aut̄ nō credat eas derelictas z accipit eas aīo restituēdi. tūc furtum cōmittit. q̄ contractat rem alienā. Et de h̄ intelligit illud **Aug.** in q̄dā ome līa sic dicitis. Si qd̄ inuenisti nō red didisti rapulisti. Dicit in **De. pal. i. liij.** de p̄uēdine thesaurus vbi cūq̄ inuentus sit ē p̄ncipis. z sic ille solus p̄t facere elemosynā. Est em̄ thesaurus vetus depositio pecunie cui⁹ memoria nō extat. S̄ quomō restituēnt inuēta qū nescit cui⁹. **Rñ. fm Ray.** Faciat inuētor publice dici p̄ precones. vel p̄ ecclīas vbi rem inuenit. Et fm **Hosli.** anteq̄ dño restituat si dubiū ē cui⁹ sit certificari v̄z inuētor p̄ circumstantias rel. als̄ forte mlti nō dñi eā pererēt.

Capitulum. v.

De emptiōe z venditiōe. circa q̄ sepe plura valde illicite acquirunt. tria vñc sunt vidēda. **P**rimo q̄ requirant ad talia. **S**cdo q̄ p̄periculosum ē habere officiū mercatorū. **T**ertio q̄lter se debeant habere bñ vt saluent mercatores. **Q**uā ad p̄mū notādū. q̄ fm **Dincen.** in spe. hysto. li. ij. mercator p̄prietate **Cayn** p̄mus habuisse videt. qui simplicitatem vite hominū ad inuentionē mensurarum

et ponderū p̄mutauit. atq̄ ad calliditatem z corruptionē perduxit terminos terre p̄mus posuit rapinis. z violentia opes cōgregās suos ad latrocinia iustauit. **Q**uis igit̄ negociatio vt hodie res se h̄z. de se non sit illicita. q̄ ip̄a mediate bona terrarū quarundam alijs terris talitū carentiā habentibus aduehūt. z ecōuerso. tñ ibi magne fraudes fiunt. **U**nde scdo notandū. q̄ fm **Tho. scda. ij. q. lxxvij. et Sco. in. liij. dis. xv.** duplex est cōmutatio. **U**na economica quādo cōmutat̄ intēdit recipere rem nō vt mercedē in ea. h̄vt ip̄a vtaf. **A**lia ē cōmutatio negociatiōis vbi cōmutans intēdit lucrari de re quā acquirat. **E**mit em̄ rem non vt utatur ea. h̄vt vendat charlus. **A**d p̄mam cōmutationē vt sit iusta quinq̄ requirunt. **E**t ad secundā vt sit iusta eadem. **E**t adhuc duo alia requiruntur. **P**rimo igit̄ ad contractū emptiōis z venditiōis. z ad quēcūq̄ cōtractum requirit̄ liberavolūtas iutroq̄. scilicet vendēdi in vno z emēdi in altero. id ē. q̄ vāsvelit trāsferre. z recipēs velit accipere rem trāsferendā. **S**cdo requirit̄ libertas in vtroq̄. ita q̄ neuter ip̄orum. p̄hibeat lege sup̄ioris. nec p̄ actū alterius a quo dependeat. **E**t p̄t defectum h̄mōi nō potest monachus sine licētia sup̄ioris. nec filius familias sine licētia patris emere vel vendere. **T**ertio requirit̄ vt fiat cōmutatio sine fraude interueniente bona fide. **I**deo. **s. Thessal. liij.** **N**ec ē volūtas dei ne quis sup̄grediat̄. neq̄ circumuetat in negotio frat̄e suū. **P**er li sup̄grediat̄ur inequalitatē iusti precij excludit. de q̄ post pauca dicit. z circumuetat p̄ fraudē. **F**it aut̄ fm **Tho.** fraus triplicif. **P**rimo in substantia rei vēdite. vt cū quis rem vni⁹ speciei sciēter vendit pro re alterius speciei aut substantie minus p̄ciose. vt auribalcū pro auro